

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite

Møte onsdag den 16. februar 1972 kl. 9.30

og fellesmøte med landbrukskomiteen

[111] **Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite**

Møte onsdag den 16. februar 1972 kl. 9.30

og

fellesmøte med landbrukskomiteen

Møtet ble ledet av formannen, Helge Seip.

Til stede fra den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite var: P. Borten, K.M. Fredheim, K. Frydenlund, Guttorm Hansen, L. Korvald, Otto Lyng, Margith Munkebye, T. Oftedal, E. Petersen, H. Seip, K. Willoch, B. Ingvaldsen, R. Fjeldvær, A. Hagen (for Austrheim), I. Bakken, J. Aano (for K.J. Brommeland), G. Garbo, Annemarie Lorentzen (for Aase Lionæs), S. Stray, P. Thyness og J.A. Vikan.

Av Regjeringens medlemmer var til stede på møtet i den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite: Statsråd Berrefjord, Justisdepartementet.

D a g s o r d e n :

1. Fortsatt behandling av utkast til innstilling vedrørende St.meld. nr. 89 (1969-70) om innstillingen fra utvalget til å vurdere forskjellige sider ved den forebyggende sikkerhetstjeneste (ordfører Thyness).
2. Konvensjonen om reinbeite mellom Norge og Sverige.

S a k n r . 1

Formannen: Vi fortsetter nå behandlingen av den innstilling som Thyness er ordfører for. Jeg vet ikke om Thyness vil ha ordet først?

Paul Thyness: Jeg har ingen bemerkninger å gjøre til dette. Jeg vil bare si fra at jeg har laget et nytt utkast etter det vi ble enige om i siste møte, men det har jeg ikke mangfoldiggjort ennå. Jeg mente det var mest praktisk at vi først behandlet innstillingen fullt ut. Det reviderte utkast kan jeg forhåpentligvis forelegge på neste møte.

Bernt Ingvaldsen: Blir justisministeren her i dag? Vi skulle gjerne høre eventuelle uttalelser fra ham.

Otto Lyng: Han kommer.

Per Borten: Jeg tror vi var kommet til VI. Sikkerhetsundersøkelser av personell. Mens vi venter på justisministeren, kunne vi kanskje få høre fra ordføreren om det der står det samme som før.

[112] **Paul Thyness:** Jeg har ikke formulert noe nytt til de kapitler som ikke er ferdigbehandlet.

Per Borten: Jeg reiser spørsmålet for å nytte tiden. Det gjelder det som står på side 7. Jeg er i tvil om det er riktig å fravike partsoffentlighetsprinsippet, som det her er gjort opptakt til. Om det skal nektes utlevering, skal altså vurderes av forsvarssjefen etter at Kontrollutvalget har vurdert saken. Jeg er litt i tvil om det er riktig å gå med på som prinsipp, at den som får et eller annet på sitt rulleblad, som gjør at han anses ikke skikket, ikke skal ha lov til å verifisere opplysningene selv. Derfor reiste jeg spørsmålet sist om en kunne få en annen formulering her.

Formannen: Hr. Borten reiser igjen spørsmålet om sikkerhetsundersøkelser, om man selv bør kunne få vite om det står noe på rullebladet.

Per Borten: Etter justisministerens opplysninger er jeg i tvil om det er riktig å fravike prinsippet om partsoffentlighet, når det gjelder et så ømtålig felt som dette. Jeg vil gjerne høre om det ikke er stemning her for å finne en litt annen formulering.

Knut Frydenlund: Det gjelder sikkerhetsundersøkelser av personell. Det er ikke noen grunn til å ta det med i innstillingen, men jeg har lyst til å nevne at dette store antall sikkerhetsundersøkelser som man foretar, 20 000 i året, var så vidt jeg husker, det tall som ble nevnt, vil nødvendigvis føre til at det blir veldig overfladisk behandling. Jeg vil spørre om det ikke er grunn til å skjære ned på dette og heller ta mer omhyggelig sikkerhetsundersøkelse i stillinger hvor det er vitalt nødvendig, eller hvor vi på grunn av internasjonal forpliktelse, av NATO-medlemskap, er tvunget til å gjennomføre slike sikkerhetsundersøkelser. Det er klart at skal man gjennomføre 20 000 i året, blir dette et papirarbeid som ikke vil bety noe særlig i realiteten for 18 000's vedkommende.

Gunnar Garbo: Jeg er ikke helt klar over karakteren av denne gjennomgåelse. Kan dette betraktes som en definitiv behandling, slik at vi side for side enten anser oss ferdig med saken eller uttrykkelig gjør oppmerksom på våre reserverasjoner?

Formannen: Vi får selvfølgelig et revidert utkast fra ordføreren, som så vil bli gjennomgått. En forutsetter imidlertid at en stort sett klarer punktene her. Men er det enkelte punkter man tar reserverasjon om, er det klart at det kan bringes inn ved den endelige redigering. En kan si at vi nå er kommet så langt at vi mener saksordføreren må kunne i hovedsak sette på papiret det som skal stå, men at det er adgang til å komme tilbake til formuleringer før innstillingen vil bli avgitt – altså vanlig komitebehandling.

[113] **Gunnar Garbo:** Jeg vil bare for ordens skyld bemerke at jeg har samme prinsipielle syn som hr. Borten ga uttrykk for når det gjelder retten til å gjøre seg kjent med innholdet av en sikkerhetsundersøkelse.

Statsråd Berrefjord: Jeg forstår det slik av formannen at det er spørsmål om hvor vidt det skal være åpne eller lukkede sikkerhetsundersøkelser. Er det riktig forstått? Det er litt vanskelig når man ikke har hørt innledningen av møtet. Forholdet er at Mellbye-utvalget går inn for åpne sikkerhetsundersøkelser og viser til det system som har vært praktisert i forsvaret. Justisdepartementet har for så vidt i sin melding til Stortinget også gått inn for at undersøkelsene skal være åpne i den forstand at man innenfor etatene skal gjøre kjent at sikkerhetsundersøkelser foretas, at de som blir gjenstand for slike undersøkelser, selv skal gi opplysninger i form av egenerklæringer, at de må være forberedt på å bli innkalt til såkalte sikkerhetssamtaler, og videre at den som er sikkerhetsundersøkt, kan anmode om å bli gjort kjent med resultatet av sikkerhetsundersøkelsen og begrunnelsen for dette.

Den nåværende overvåkingssjef hadde under departementets arbeid med Mellbye-utvalgets innstilling uttalt at han var kommet i atskillig tvil om det ville være riktig – og i praksis overhodet mulig – å gjennomføre et slikt system. For mitt vedkommende må jeg medgi at jeg meget vel kan forstå overvåkingssjefens betenkeligheter, og jeg er i og for seg ikke overbevist om at Mellbye-utvalgets og departementets forslag på dette punkt er helt realistisk.

Først vil jeg nevne – når det gjelder sammenlikningen med ordningen i forsvaret – at hvis jeg ikke er feil underrettet, har man på militært hold ikke vært innstilt på å oppfatte begrepet åpne sikkerhetsundersøkelser helt på samme måte som Mellbye-utvalget. Det man på militært hold har villet, er at den undersøkte skal gjøres kjent med at han er gjenstand for sikkerhetsundersøkelse, men derimot ikke uten videre med de opplysninger som måtte fremkomme.

Når det gjelder en slik mer begrenset form for åpenhet i undersøkelsen, tror jeg nok det er realistisk å regne med at den vil kunne skape visse komplikasjoner, i all fall anvendt i den sivile administrasjon. Jeg tror man må forutse at i all fall enkelte som – f.eks. i forbindelse med søknad om en offentlig stilling – har fått rede på at de blir sikkerhetsundersøkt, og som så ikke får stillingen, vil gjøre pågang for å få rede på hva sikkerhetsundersøkelsen ga som resultat, og at de – i tilfelle av avslag opprettholdes – vil gå videre med saken, f.eks. med klage etter forvaltningsloven, henvendelser til pressen, ombudsmannen osv., eventuelt kombinert med krav om økonomisk skadesløsholdelse.

Det får da være så – hvis man overhodet vil ha noen form for åpenhet i forbindelse med slike undersøkelser. Men jeg antar under en hver omstendighet at betenkelighetene ved en helt åpen sikkerhetsundersøkelse er så store at jeg faktisk vil advare mot at man går inn for det.

[114] Det har vært ytret frykt for at man i tilfelle av full åpenhet måtte regne med en viss tilbakeholdenhet fra overvåkingstjenestens side når det blir spørsmål om å meddele negative opplysninger. Jeg tror likevel ikke det er denne form for tilbakeholdenhet man trenger frykte mest for, men derimot den tilbakeholdenhet og

uvillighet man vil møte hos personer som måtte sitte inne med opplysninger som overvåkingen vil være sterkt interessert i å få, men som vedkommende trolig vil betenke seg på å gi, hvis de må regne med at dette kan bli meddelt videre til dem opplysningene angår. At «kunnskapskilden»s navn ikke oppgis, vil i mange tilfelle ikke være noen hjelp i våre små forhold, hvor den som har vært undersøkt, svært ofte vil kunne slutte seg til hvem som har vært kilden.

Det som først og fremst er det viktige i disse sakene, er å holde seg for øye at sikkerhetsklarering jo normalt må nektes, hvis det etter en samlet vurdering av den undersøktes vaner, karakter, forbindelser og framferd i og utenfor tjenesten er tvil med hensyn til hans mulighet eller evne eller vilje til å behandle graderte opplysninger på en forsvarlig måte. Dette prinsipp synes jeg for min del er viktig å fastholde, og det synes meget betenkelig å legge opp til en ordning som kan føre til diskusjon om selve klareringsavgjørelsen i den enkelte sak.

Jeg vil få tilføye at det vil heller ikke være noen god løsning å gi meddelelse om resultatet bare i de tilfelle hvor vurderingen var positiv, det ville desto sterkere markere som suspekter alle de tilfelle hvor underretning ble nektet gitt.

Tross det som kan anføres mot, tror jeg for mitt vedkommende det beste vil være å få en generell regel om at resultatet av sikkerhetsundersøkelsene ikke skal meddeles til de undersøkte.

Tor Oftedal: Jeg har en bemerkning som ligger i en helt annen gate. Jeg må henvise til øverste avsnitt på side 8, hvor det sies at

«– den største del av sikkerhetsundersøkelsene dreier seg om vernepliktige militære mannskaper og annet personell som har en slik tilknytning til forsvaret at en eventuell klareringsnektelse ikke medfører noen ulempe av betydning for den enkelte, større praktiske konsekvenser av klareringsnektelse vil bare forekomme i et lite mindretall av tilfellene, –»

Jeg tviler ikke på at opplysningene er riktige slik de står her, men jeg har personlig vært borte i et tilfelle hvor det ikke forelå formell klareringsnektelse, men hvor sikkerhetsmyndighetene lot den innstillende instans få vite hvilke betenkeligheter som forelå mot å slippe vedkommende inn – det gjaldt på en militær skole – slik at det faktisk var en livskarriere som ble avgjort. Dette er jo også en måte å la det hele skje på. Jeg vet ikke om dette er alminnelig praksis, men hvis så er tilfelle, vil jeg ikke finne det uforståelig om man i stedet for å gå til en klar klareringsnektelse heller går ad omveier til vedkommende instans som behandler saken. Da ville situasjonen bli noe annerledes enn slik den fremstilles her.

[115] **Paul Thyness:** Det gjelder det siste spørsmålet som hr. Oftedal reiste. Det er riktig at en del av sikkerhetsundersøkelsene gjelder personer som søker opptagelse på militære skoler, og som da senere i kraft av sin utdanning naturlig vil komme inn i stillinger hvor sikkerhetsklarering er nødvendig. Men her har vi da selvfølgelig det rent praktiske forhold at en slik sikkerhetsklaringsnektelse heller ikke vil få de helt store konsekvenser, fordi en ung mann som søker til en befalskole

eller noe slikt, vil normalt ha mange strenger på buen, og det vil normalt ikke være en livsskjebne som avgjøres ved at han isteden tar en sivil utdanning. At man går veien om den innstillende myndighet, at man ikke nekter sikkerhetsklarering, men sier til den innstillende myndighet at man er betenkt likevel, er en form som jeg aldri har hørt om. Det vil i praksis være det samme som en klareringsnektelse. Jeg kan ikke se at det i og for seg stiller saken i noe annet lys.

Når det gjelder det som hr. Frydenlund var inne på, at det dreier seg om et stort antall sikkerhetsklareringer i året, og at man bør gjøre noe for å bringe tallet nedover, er jeg helt enig i. Jeg var selv inne på tanken og hadde egentlig for meg selv skrevet en innstilling som gikk ut på noe i den retning. Men etter inngående samtaler med sikkerhetstjenesten er jeg kommet til at det neppe er praktisk. Det har vært gjort en lang rekke forsøk på å bringe dette tallet nedover. Det har lyktes i noen grad. Man har nådd noe nær bunnen nå, fordi det her dreier seg om personell som skal tjenestgjøre i lukkede rom, og hvor vi etter internasjonale avtaler er forpliktet til å ha sikkerhetsklarering. Det er riktig at sikkerhetsklarering på dette nivå er svært skissemessig. Men ett av poengene er at hvis dette personell senere skal ha en høyere klarering, bruker man da det utgangspunkt som er lagt ved den første alminnelige egenerklæring til å gå videre med sikkerhetsundersøkelsene.

Når det gjelder det spørsmålet som hr. Borten reiste, om å bruke partsoffentlighet helt ut, vil jeg gjerne understreke at hvis man gjør det, vil man alltid komme opp i en del tilfelle hvor en slik partsoffentlighet ikke kan praktiseres av hensyn til rikets sikkerhet. Da vil disse få tilfelle tiltrekke seg en uforholdsmessig oppmerksomhet og skape svære komplikasjoner. Så har man det forhold at hvis man skal innføre full partsoffentlighet, vil ikke lenger sikkerhetsklarering bli et spørsmål om skjønn. Det vil faktisk bli et spørsmål om bevis. Man vil bare kunne bruke sikkerhetsklaringsnektelse i de tilfelle hvor man kan bevise at det er skjellig grunn til mistanke, og da vil man begrense seg selv så meget at hele systemet sannsynligvis vil bryte sammen.

Per Borten: De innvendinger som justisministeren hadde, er stort sett de samme som har gått igjen i diskusjonen ved hvert framstøt om å få mer offentlighet, nemlig at det vil bli en komplisert affære når det gjelder behandlingen osv. Og det er jeg fullt klar over. Det er så pass vesentlige verdier en her stiller med, at det er riktig å behandle det med størst mulig alvor.

[116] Jeg la merke til uttrykket fra saksordføreren, at «han begrenser seg selv». Hvem er «seg selv» i dette tilfelle? Vi er medlemmer av samme fellesskap både de som klareres, og de som skal klarere. Og den eneste måten jeg kan se at det kan bli noe reelt vern om den enkeltes integritet på, er ved at han selv får adgang til å vurdere det som anføres, og som kan tenkes slå ut i at man ikke anses skikket til en bestemt funksjon i samfunnet. Jeg vil uten videre holde fast ved at jeg vil tenke nøye gjennom dette før jeg gir min tilslutning til de formuleringer som er satt på papiret.

Willoch: Jeg uttalte meg om dette spørsmål sist. Jeg skal prøve å unngå å gjenta alt jeg da sa, men bare kort nevne at hvis man gjennomfører partsoffentlighet

i disse saker, tror jeg det er riktig, som saksordføreren sa, at da kan man neppe trekke inn i sikkerhetsvurderingen andre momenter enn dem det kan føres bevis for. Dermed er det klart at selve systemet med sikkerhetsundersøkelser vil få vesentlig mindre verdi enn det har i dag. Det vil igjen si at det ikke egentlig får noen verdi som kontraspionasje, men at undersøkelsene nærmest blir foretatt for å holde unna personer som man av andre grunner må anse for lite skikket til å bekle forskjellige stillinger eller verv. Det er klart at personer som måtte ønske seg inn i forskjellige posisjoner for å misbruke dem, ikke vil stelle seg slik at det kan være bevis for at de er uskikket.

Jeg ville gjerne høre hvorledes f.eks. hr. Borten som har tatt opp dette spørsmål, mener man bør gå frem hvis man skulle følge hans prinsipp. Hvis f.eks. en mann søker en stilling som har stor betydning for rikets sikkerhet, og vedkommende er under oppsikt av overvåkingstjenesten, kan overvåkingstjenesten ikke meddele at mannen er under oppsikt på en slik måte at mannen selv får vite om det. Det kunne bli det samme som å gjøre alt arbeid forgjeves, hvis det f.eks. dreier seg om en person som oppfører seg slik at man har funnet det nødvendig å granske om denne mannen kan være spion. Men spionasjesaker strekker seg erfaringsmessig ofte over mange år før man kommer så langt at man kan føre bevis. Og da kan man ikke legge frem noe av arbeidet i en sikkerhetsundersøkelse, det kan i det hele tatt ikke anføres noe, hvis undersøkelsen skal gjøres kjent for vedkommende som undersøkes.

Hvis vedkommende skal ha krav på partsoffentlighet, kan man selvfølgelig svare at den ansettende myndighet må få beskjed om slike ting muntlig, men da har man i virkeligheten tilintetgjort den garanti som det var hensikten å gi med partsoffentlighetsprinsippet.

Hvis man skulle gå til den ytterlighet at når det er spørsmål om en søker, skal overvåkingstjenesten, sikkerhetstjenesten – eller hva det måtte være i hvert enkelt tilfelle – være nødt til å holde vedkommende som er under oppsikt underrettet, kan ikke jeg se annet enn at vi har gitt en helt vesentlig understøttelse til arbeidet med å skaffe opplysninger om norske [117] forhold. Jeg kan vanskelig se at man ved en konsekvent gjennomføring av de tanker som her er anført, gjør det mulig å opprettholde en tilfredsstillende sikkerhetstjeneste. Det synes jeg ville være nokså alvorlig. Man kan selvfølgelig – jeg vet ikke om det har vært tanken – tenke seg visse unntak i spesielle tilfelle. Det ligger nær å tenke seg at man skulle kunne gjøre det. Men da er man i grunnen lite hjulpet, for hvis man i en bestemt sak meddeler at dette er et spesielt tilfelle hvor man ikke kan meddele noen ting, er det indirekte sagt at her foreligger det et eller annet som kan være av betydning for den annen part.

Jeg synes det ville være verdifullt om de som går inn for å anvende offentlighetsprinsippet her, redegjør nærmere for hvordan de har tenkt å praktisere dette bl.a. i slike tilfelle som jeg nå har vært inne på.

Per Borten: Det blir for kort tid til det nå, jeg vil komme tilbake til det spørsmålet, men jeg vil ikke gå inn på formuleringen nå.

Her er det jo til sjuende og sist et spørsmål om etisk holdning til overvåkingen. Jeg la merke til at hr. Willoch brukte uttrykket at hvis det gjelder en person som har oppført seg slik at han er under oppsikt osv. Det er greit hvis det er bevislig grunnlag for det. Men vi kjenner tilfelle hvor en person som er kommet under oppsikt, ikke har oppført seg slik at det er grunnlag for det, men er kommet under oppsikt på grunn av en lapsus, på grunn av systemet. Det er slike tilfelle jeg tenker på, og da er det spørsmål om etisk holdning. Hvor mange slike uretter skal man kunne begå for å gjøre dette system toppeffektivt? Jeg har for øvrig ikke noen særlige illusjoner om verdien av slike masseundersøkelser og skjønn. Det er slike tilfelle som jeg her har nevnt, som jeg er svært opptatt av. Hvordan er det tenkt å gå fram i slike tilfelle? Det er klart at innstillingen må være tenkt i slike baner at det skal gå an å kunne gjøre visse unntak, for det er jo som forslag innført at man skal kunne *anmode* om å få papirene utlevert og bli gjort kjent med innholdet, men det skal i hvert enkelt tilfelle vurderes av kontrollutvalget og forsvarssjefen. Deri ligger at det kan være særtilfelle som ikke er så klare. Men som hovedregel vil jeg gjerne at man får dette fram noe sterkere at man ikke bare skal ha rett til å *anmode*, men at man i regelen skal ha en slik rett. At det skulle gis slike særtilfelle der spioner søker om sikkerhetsklarering, som hr. Willoch antyder med sitt eksempel, ville vel ikke være så vanlig når det gjelder disse 20 000. Men når det er livsskjebner, karrierer, som skal avgjøres, synes jeg vi plikter å gå så omhyggelig fram som overhodet mulig.

Statsråd Berrefjord: Jeg vil gjerne få lov til å si at jeg etter nå å ha vært i denne stillingen bortimot et år, er blitt kjent med et par konkrete saker hvor det har foreligget så eksakte opplysninger som har gjort at man faktisk har [118] måttet treffe sine disposisjoner med hensyn til hvorledes man skal takle saker av spesiell karakter. Men hvis det skulle foreligge et krav – enn si en rett – fra vedkommende person som det foreligger faktiske opplysninger om, at han skulle kunne forlange å få oppgitt hva som ligger bak en eller annen bestemt avgjørelse, ville man komme i en helt umulig situasjon.

Jeg tror at vi når vi diskuterer dette med åpne sikkerhetsundersøkelser under punkt VI, burde kaste et blikk fremover i dette utkast til innstilling. På side 9, hvor dette med kontrollutvalg for sikkerhetstjenesten er omhandlet, står det nemlig bl.a. nevnt:

«Det skal være et organ som overvåkingssjefen kan rådføre seg med, men som også skal ha en viss art av ombudsmannsvirksomhet. Det skal kunne ta opp enhver sak det finner ønskelig å behandle, men det skal særlig ta opp offentlig kritikk eller klager som måtte komme over overvåkingstjenestens virksomhet. »

I dette uttrykk «klager som måtte komme over overvåkingstjenestens virksomhet», kan man trekke inn eventuelle klager fra personer som mener seg forurettet på en eller annen måte. Man kan gå til kontrollutvalget, og kontrollutvalget kan da undersøke alt som foreligger i en sak, og kan gi uttrykk for

at her er det ikke skjedd noen urett overfor vedkommende. Da får det være garanti nok overfor den det gjelder.

Kåre Willoch: Det synes å fremgå av hr. Bortens siste innlegg at han tenkte seg et system hvor man ikke alltid skulle gi opplysninger om innholdet av sikkerhetsklareringen. Det var tale om unntak, forsto jeg, og at det skulle avgjøres konkret i hvert enkelt tilfelle om sikkerhetsklareringens innhold skulle meddeles vedkommende. – Det var ikke så helt klart, men jeg forsto det slik.

Jeg vil gjerne si det slik at hvis det er slik dette er tenkt, har man jo gitt seg inn på noe som tar sikte på å bevare hemmelig visse opplysninger i saker hvor det kan være av særlig betydning for rikets sikkerhet. Nå vil jeg legge til at de tilfelle hvor undersøkelsen kan få betydning for livsskjebner, som hr. Borten nevnte, vil nettopp være slike som han nå tenkte seg at man skulle kunne holde hemmelig, og i liten grad når det gjelder dette store antall som kommer inn under regulære masseundersøkelser.

Per Borten: Jeg siktet til den type undersøkelser som hr. Oftedal nevnte.

Kåre Willoch: Vi kommer her uvegerlig inn i en konflikt som, så vidt jeg forstår, heller ikke noen her har antydning av, nemlig at i noen få stillinger i vårt samfunn er forholdene slik at man er nødt til å kunne ha lov [119] til av sikkerhetsmessige grunner å vurdere og ta hensyn til forhold som ikke kan bevises. Hvis man først er enig om det, synes jeg man er kommet et langt skritt videre. Det er vanskelig å forfølge dette helt ut før vi vet nøyaktig hvorledes de forskjellige oppfatninger som er kommet frem her vil kunne ut i konkrete forslag.

Otto Lyng: Jeg vil gjerne gi uttrykk for at dersom en person skal ha full rett til å få utlevert alle papirer angående seg selv, vil vel det ha den praktiske konsekvens at dersom det er flere søkere til en stilling av en bestemt kategori, vil vedkommende som man gjerne vil undersøke noe videre, i realiteten bli avskåret fra å bli vurdert, for man vil ikke gå videre i undersøkelsene på grunn av de konsekvenser som et slikt prinsipp vil ha. Jeg tror at man kanskje derved ville gjøre den person som skal undersøkes, en bjørnetjeneste i og med at vedkommende kanskje blir utskilt allerede på et tidlig stadium, og hvor han ellers ville hatt muligheter for å nå opp. Det er den ene siden av saken jeg gjerne ville nevne. Den annen side er at det foreligger ikke så sjelden tilfelle der også omgangskretsen og familien blir vurdert. Når så vedkommende får utlevert papirene om dette, kan det avstedkomme meget kjedelige konsekvenser. Så også ut fra de to nevnte hensyn tror jeg at det som nå står på papiret om dette punkt i innstillingen, vil tjene både saken, den enkelte og også den enkeltes familie best.

Bernt Ingvaldsen: Etter min mening må det legges avgjørende vekt på at man oppnår hensikten, nemlig sikkerhet, og at man holder borte personer som man er redd for ikke har de egnede egenskaper. Jeg har vanskelig for å forstå at man kan offentliggjøre opplysningene. Så vidt jeg forstår, vil det i mer alvorlige tilfelle ikke dreie seg om et enkelt dokument eller en liten lapp. Det vil dreie seg om opplysninger og antydninger om hvilke forbindelser vedkommende person kan ha. Det kan bli en stor dokumentmasse ut av dette, og hvor skal man sette grensen hvis vedkommende skal få lov til å kikke igjennom det? Jeg kan i det hele tatt ikke forstå at man kan oppnå hovedmålet hvis man skal være forpliktet til å gi opplysninger. Jeg synes det bør være en slik ordning som det her antydnet av departementet, og som komiteen har sluttet seg til. Det synes jeg er en meget rimelig ordning sett ut fra hensynet til den enkelte. Jeg synes ikke det er riktig å gjøre noen videre innrømmelse når det gjelder offentliggjørelse av opplysninger.

Formannen: Jeg går ut fra at saksordføreren gjør ferdig sitt utkast, og hvis hr. Borten eller andre ønsker en annen formulering, eventuelt som en mindretallsuttalelse, får de komme med forslag, og så får man se om det er mulig å bygge en bru over formuleringene ved den endelige behandling av innstillingen.

[120] **Per Borten:** Jeg må dessverre straks gå, men jeg har en bemerkning hvis det er rasjonelt å ta den nå.

Nederst på side 9 og øverst på side 10 står det følgende:

«Man kan dessuten ikke utelukke at det i en så vidt spesiell, avgrenset tjeneste alltid vil ligge en mulighet for at det kan utvikle seg en faglig etikk som ikke samsvarer med de normer som gjelder i samfunnet for øvrig. Både ut fra hensynet til rettssikkerheten og ut fra hensynet til tjenestens tarv bør det derfor etableres et kontrollutvalg for overvåkingstjenesten, bestående av personer som nyder almen respekt og tillit.»

Akkurat når det gjelder uttrykket «almen respekt og tillit» synes jeg det er så selvsagt for alle offentlig oppnevnte utvalg at jeg mener den setningen bør gå ut. Jeg synes det er en lite egnet formulering, så jeg synes mye taler for at man sløyfer den.

Paul Thyness: Jeg kan være enig med hr. Borten i at det uttrykket som står der, er nokså selvsagt, men det er ikke uvanlig å formulere det slik at man tar sikte på personer som nyter særlig respekt og tillit.

Per Borten: Hvem har anledning til å vurdere det? Jeg anbefaler at setningen går ut.

Formannen: Når det gjelder punkt VII, politisk kartlegging, har vi hatt en diskusjon om det før. Jeg vet ikke om det er noen som ønsker å ha ordet til dette punkt nå, eller om vi skal gå over til punkt VIII?

Otto Lyng: Bare et lite spørsmål til saksordføreren i anledning punkt VII. Er det med hensikt at saksordføreren i tredje linje har skrevet «av personer med et utenrikspolitisk syn» osv.? Kunne det ikke være oppportunt å ta bort «utenriks-» og bare la det stå «politisk»?

Paul Thyness: Jeg har strøket det i min egen kladd, det var litt sleivet formulert.

Formannen: Skal vi så gå videre til punkt VIII, kontrollutvalg for sikkerhetstjenesten.

Bernt Ingvaldsen: Under VII, politisk kartlegging, har vi igjen en henvisning til følgende:

«Det har vært formodningen om at det finner sted en omfattende kartlegging av personer», osv.

[121] Jeg har inntrykk av at hele saken i seg selv i grunnen bærer tydelig bud om at det var en akutt situasjon som var årsaken til at alt dette kom opp, men hvorfor skal det være nødvendig å ha med den setningen som jeg nevnte, nå? Det var noe som i grunnen kom opp under den bataljen man hadde den gang. Det har vært stille om dette nå i lang tid, jeg tror at personskiftet og det ene og annet som ble gjort den gang, har ført til at det nå er ganske gode forhold.

På side 5 står det også:

«En del av bristene i tillitsforholdet mellom overvåkingspolitiet og offentligheten har trolig hatt sitt utspring i » osv.

Det var utvilsomt tilfellet den gang, men er det grunn til å ta med dette nå? Jeg kan godt forstå at det er kommet med, det står utvilsomt i dokumentene, men i innstillingen kunne man kanskje hoppe over det.

Paul Thyness: Det kan selvfølgelig finnes formuleringer som ikke hentyder til den nokså brede diskusjon som ledet til at Mellbye-utvalget ble nedsatt. Når det er tatt inn, er det fordi det er – skal vi si – et naturlig startgrunnlag for problemstillingen. Men hvis det er et spesielt ønske om det, kan vi ganske sikkert finne formuleringer som er nøytrale og som ikke direkte går på den diskusjon som var her i samfunnet for fire-fem år siden eller kanskje noe lenger tilbake. Jeg vil bare peke på at dette ikke er noe som i og for seg helt er dødd ut. Det er ikke mer enn snaut ett år siden det ble holdt et foredrag i Det Norske Studentersamfund som gikk direkte på dette i meget umilde former. Dette spørsmål er således stadig levende, og fra en viss gruppe hvis meninger man ikke skal tillegge stor vekt, trekkes det stadig frem.

Gunnar Garbo: Jeg ville fortrekke en tilstramning i komiteens merknader i siste avsnitt under VII. Det heter i første setning at

«det eneste kriterium for iverksettelse av overvåking er mistanke om at det treffes forberedelser til, foretas eller gis støtte til straffbare handlinger.»

Det er greit. Så sies det i neste setning at

«politisk virksomhet ikke i seg selv er et tilstrekkelig kriterium.»

Ordene «i seg selv» og «tilstrekkelig» inneholder jo en begrensning av det som uttales, slik at det kan virke som om også politisk virksomhet delvis kunne være kriterium. Jeg vil foretrekke at man stryker reservasjonen som ligger i ordene «i seg selv» og «tilstrekkelig» og sier:

«Ut fra dette må det være klart at politisk virksomhet ikke er et kriterium til iverksettelse av overvåking.»

Siste setning kan stå uendret.

[122] **Statsråd Berrefjord:** Det er riktig som saksordføreren sier, at denne diskusjonen ikke har dødd ut. Jeg har fått en rekke henvendelser bl.a. fra ukebladet «Orientering» om nettopp disse spørsmålene og får henvendelser også fra andre hold om dette, og jeg har hele tiden gitt uttrykk for det som må være prinsippet, og som jeg synes går klart fram av komiteens utkast til innstilling.

Paul Thyness: Jeg tror ikke vi vil gjøre komiteens oppfatning tilstrekkelig klar hvis vi utelater den setningen som hr. Garbo pekte på, fordi det må også være klart at sammenholdt med andre ting kan en aktivitet som på mange måter kan kalles politisk, være en indikasjon, et meget sterkt indisium på at her foretas det forberedelser til eller gis støtte til straffbare handlinger. Jeg vil også peke på at i vårt land er det ingen begrensning for lovlig politisk virksomhet. Selv det å ligge i heia og drive opplæring i sabotasjevirkosomhet hvis det skjer i regi av en gruppering som kaller seg politisk, er i og for seg ikke straffbart, men det er en art av politisk virksomhet som vel må sies å gi grunnlag for antagelser om at det treffes forberedelser til straffbare handlinger, og da må det ikke i den politiske overbygning over dette forhold ligge noen beskyttelse. Man må også ta med i betraktningen at det å stå på torvet og si, slik det ofte meget åpent gis uttrykk for, at man sikter mot kupp og revolusjon, også i seg selv er lovlig politisk virksomhet, men det gir i hvert fall grunnlag for at man iverksetter et visst oppsyn med de personer det gjelder. Jeg tror derfor at man foretar en ikke klargjørende begrensning hvis man sløyfer den setningen.

Gunnar Garbo: Jeg er helt enig i første og siste setning og for så vidt i at politisk virksomhet ikke gir noen beskyttelse mot mistanke – det er soleklart, men jeg foreslår at man sløyfer fire ord i midterste setning slik at det står:

«ut fra dette må det være klart at politisk virksomhet ikke er et kriterium til iverksettelse av overvåking.»

Paul Thyness: Da må man ha en definisjon av hva som er «politisk virksomhet». Å finne en slik definisjon blir jo veldig vanskelig i denne sammenheng.

Formannen: Vi må ikke få en formulering som hjemler rett til å foreta hva som helst bare man kaller det «politisk virksomhet». Det er hovedpoenget i hr. Thyness' anførsler.

Gunnar Garbo: Definisjonen ligger i første setning. «Straffbare handlinger» er ikke politisk virksomhet etter den definisjon vi opererer med.

Svenn Stray: Man kunne kanskje si «normal politisk virksomhet».

[123] **Lars Korvald:** Det er kanskje mer spørsmål om ordet «tilstrekkelig», altså om man skal si at «politisk virksomhet ikke i seg selv er et kriterium», eller om man føyer inn ordet «vanlig», slik at det står «vanlig politisk virksomhet»? Da kommer man opp i fortolkningsproblemer: Hva er «vanlig politisk virksomhet»? Det er ikke å ligge oppe i fjellene, som det er nevnt her, eller noe lignende. Jeg er ikke helt sikker, men jeg tror at man kanskje kunne vurdere å sløyfe ordet «tilstrekkelig».

Gunnar Garbo: Jeg er enig med hr. Korvald i at det kan være nok å stryke ordet «tilstrekkelig».

Formannen: Poenget er å finne en formulering slik at man ikke så å si bak dekket av politisk virksomhet kan gjøre hva som helst. Stryker man ordet «tilstrekkelig», skulle det være greit.

Paul Thyness: Da vil jeg foretrekke å ta inn ordet «vanlig» eller «normal» foran ordene «politisk virksomhet».

Tor Oftedal: Jeg vil advare mot at man bringer inn ord som er vanskelige å definere. Det begynner å bli visse politiske uttrykksformer som man vel må si er «vanlige», men som ikke akkurat er det vi tenker på. Skulle man si noe, måtte det være «lovlig», men jeg tror faktisk man kan klare seg uten noe mer her.

Guttorm Hansen: Jeg synes at hvis man stryker ordet «tilstrekkelig», har man oppnådd det man vil, for i siste setning står det uttrykkelig at «det bør ikke i et politisk medlemskap eller i politisk virksomhet forøvrig ligge en beskyttelse» osv. Det var jeg selv veldig opptatt av skulle være med, fordi man opplever nemlig at man påberoper seg politisk virksomhet eller politisk medlemskap og sier at man vil ikke bli overvåket fordi man driver politisk virksomhet. Det er klart at det kan heller

ikke være riktig. Derfor synes jeg at man her har oppnådd det man ønsker om man stryker ordet «tilstrekkelig».

Kåre Willoch: Det er mulig at det blir godt nok. Dette er ikke en juridisk tekst, det er en politisk tekst. Men jeg må innrømme at jeg er litt betenkt. Jeg må si at hvis en mann står fram på torvet og meddeler sine planer for omstyrtelse av det råtne bourgeois-samfunn, med alle til rådighet stående midler og med hjelp fra hvilken som helst makt som måtte være villig til å bidra til en slik målsetting, tyder dette på en sinnstilstand som kunne gi grunnlag for et visst tilsyn. Det er allikevel en politisk handling å uttale slikt. Jeg vil derfor få tenke litt på denne formuleringen.

[124] **Formannen:** Hvis en mann sier det på torget, er han tilstrekkelig gal til ikke å være noen fare for «Rikets sikkerhet»! – Foreløpig kan man kanskje stryke ordet «tilstrekkelig» og så forbeholder hr. Willoch og andre seg å vurdere det nærmere.

Er det flere merknader til VII? – Flere har ikke forlangt ordet, og vi går over til

VIII. *Kontrollutvalg for sikkerhetstjenesten.*

Er det merknader til dette punkt ut over det som er sagt under debatten om V?

Bernt Ingvaldsen: I første setning står det:

«Det ligger i den aktive overvåkingstjenestes natur at en vesentlig del av arbeidet må foregå i det skjulte.»

Det er mulig at man ikke kan finne noe bedre uttrykk her, men jeg liker ikke akkurat formuleringen «i det skjulte.» Kunne man ikke si «ikke kan foregå i det offentlige» eller noe i den retning?

Statsråd Berrefjord: Jeg tror det uttrykket stammer fra Mellbye-utvalget.

Guttorm Hansen: Det er også blitt litterær tekst. Det er kommet en norsk roman som heter «De skjulte tjenester.»

Formannen: Kanskje saksordføreren vil tygge på formuleringen.

Statsråd Berrefjord: Jeg antyder som en mulighet «foregå som en hemmelig tjeneste.»

Formannen: Er det merknader til side 9? – Ingen har bedt om ordet.

Når det gjelder side 10, har man altså vært inne på om man skulle finne fram til en litt annen formulering i femte linje ovenfra. Men det får da saksordføreren vurdere.

Paul Thyness: For mitt vedkommende kan man selvfølgelig godt sløyfe det innskuddet der, men jeg synes ikke det er unaturlig at man understreker at det her er

om å gjøre å finne folk som i særlig grad nyter medborgerlig aktelse. Det ligger jo i det at det også skal være til en viss grad kjente personer. Uansett hvor fremragende man måtte være, er det ikke tilstrekkelig hvis folk ikke vet at man er fremragende.

[135] **Statsråd Berrefjord:** Jeg tror at man her er inne på noe av den samme motivering for valg av personer til kontrollutvalget som Stortinget har hatt når det gjelder f.eks. valg av ombudsmann for sivilforvaltningen. Derfor kunne det kanskje være riktig at det står «som nyter særlig respekt og tillit.»

Gunnar Garbo: Jeg har nokså store vanskeligheter med en setning litt under midten på siden hvor det står:

«Et stortingsoppnevnt kontrollutvalg vil stå klart i strid med den ansvarsfordeling mellom Storting og Regjering som vår konstitusjon bygger på» osv.

Vi drøftet dette i et tidligere møte, og for meg står det som et praktisk vurderingsspørsmål i første rekke om det bør være regjeringen eller om det bør være Stortinget som oppnevner utvalget. For meg henger det litt sammen med hvilken ordning som institueres med innberetning til Stortingets organer. Men selv om man skulle velge å la regjeringen oppnevne utvalget, synes jeg ikke at det som står i denne setningen, kan bli stående. Etter mitt skjønn er det ikke riktig det som uttales der. Jeg kan ikke skjønne at å oppnevne et kontrollutvalg er i strid med Stortingets konstitusjonelle forhold til regjeringen. Tvert imot skulle i og for seg et parlamentarisk kontrollorgan kunne utføre den kontroll som Stortinget jo har til oppgave å utføre, slik at begrunnelsen må i hvert fall etter mitt skjønn endres.

Når det videre gjelder realiteten i saken, ser jeg at saksordføreren har sløffet tanken om at utvalget også skulle være rådgivende for overvåkingstjenesten. Det var vi også inne på sist. Jeg tror det er helt riktig at han har sløffet det, slik at man ikke blander sammen kontrollerende funksjoner med deltakelse i tjenestens avgjørelser.

Derimot har jeg vanskeligere for å godta det som det er lagt opp til helt avslutningsvis på side 11, hvor det sies at innberetning til Stortinget ikke skal skje regelmessig. Jeg tror at skal Stortinget ha en mulighet for å følge med her, bør det regelmessig komme innberetning hit, men jeg kan tenke meg at man instituerer en ordning som sikrer at dette normalt behandles i den utvidede utenrikskomite og ikke kommer som formell melding til Stortinget. Men jeg vil ønske en noe fastere ordning enn den som er antydnet i den språkbruk som ordføreren har benyttet.

Formannen: Jeg har vært inne på noe av det samme som hr. Garbo nå tok opp, i randbemerkningene som jeg har gjort i min kopi av forslaget til innstilling.

Jeg er dessuten ikke så særlig begeistret for det som står nederst på side 10 – det gjelder forholdet til stortingsrepresentanter. Jeg synes ikke man skal være så restriktiv i uttrykksmåten. Det gjelder både siste avsnitt på side 10 og siste del av første avsnitt på side 11, hvor det står:

[126] «Komiteen vil ikke motsette seg at stortingsrepresentanter oppnevnes i utvalget, men mener dette ikke bør være regelen.»

Jeg synes at man i det minste ikke skal sette noe bestemt direktiv om at det bare bør være rent unntaksvis. Jeg synes for min del at det kan være av verdi å ha parlamentarikere direkte med i utvalget.

Nå har vi lovet landbruksministeren at vi skal ha fellesmøte med landbrukskomiteen kl. 10.30. Det er derfor ikke tid til å ta en bred debatt om det siste punktet i dag. Jeg foreslår at vi nå maksimum kommer med ganske korte merknader hvis det ønskes spesiell omarbeiding, og at vi så tar behandlingen av dette siste punktet sammen med behandlingen av den endelig renskrevne innstilling.

Bernt Ingvaldsen: Det gjelder spørsmålet om oppnevning av stortingsrepresentanter. Det kunne kanskje være fornuftig å presisere at en stortingsrepresentant skal kunne oppnevnes, men da er det i egenskap av privatperson og ikke som stortingsrepresentant.

Paul Thyness: Når det gjelder det punktet hvor det står «klart i strid med den ansvarsfordeling mellom Storting og regjering» osv., kan jeg godt dempe formuleringen og si «bryte med den vanlige ansvarsfordeling», eller noe slikt. Men jeg tror at det må være klart at Stortinget prinsipielt bare kjenner statsråden, og at det er fremmed for vår konstitusjon at Stortinget skal oppnevne et kontrollutvalg for en lavere del av forvaltningen. Den kontroll vi skal utøve der, bør fortrinnsvis gå gjennom statsråden, og det er det normale at vi får våre oppgaver fra ham og ikke fra en vakthund som vi har satt til å passe på hans underordnede. Jeg har derfor vanskelig for å akseptere noen innvendinger mot riktigheten av prinsippet. At formuleringen kan være litt for krass, er en annen sak.

Når det så gjelder spørsmålet om formen for Stortingets medvirkning, må jeg her la meg lede av komiteens oppfatning. Jeg har ikke selv noen sterke motforestillinger mot at denne komite får regelmessig underretning, men jeg har sterke motforestillinger mot at den skal få det i en slik form at det også må behandles av Stortinget i plenum.

Når det gjelder spørsmålet om oppnevning av stortingsrepresentanter, gis det i meldingen og i Mellbye-utvalgets innstilling helt presis uttrykk for at stortingsrepresentanter ikke skal kunne oppnevnes, at man faktisk skal være diskvalifisert. Dette har jeg synes var et litt for stivt system, men jeg tror nok hovedregelen bør være at stortingsrepresentanter ikke er med i utvalget, fordi de kommer i en meget vanskelig dobbeltstilling som medlemmer av et slikt utvalg. Her kan det imidlertid være unntagelser. Jeg er redd for at hvis man ikke sier noe om dette, vil enten Mellbye-utvalgets innstilling bli stående, altså slik at det ikke kan oppnevnes stortingsrepresentanter, [127] eller det vil bli oppfattet på den annen måte, nemlig at vi går imot dette, slik at den normale praksis vil bli å oppnevne stortingsrepresentanter. Jeg tror ikke det vil være riktig å begrense seg til det.

Gunnar Garbo: Jeg synes det virker noe vel alderdommelig i våre dager å holde seg til at Stortinget bare kjenner statsråden. For mitt vedkommende kan jeg ikke se noen prinsipiell konstitusjonell betenkelighet ved at man f.eks. instituerer en ordning med et parlamentarisk kontrollorgan. Jeg kan ikke se noe i vår konstitusjon som er til hinder for det. Hvor vidt vi bør gjøre det eller ikke, henger for meg nøye sammen med hvordan innberetningen til Stortinget legges opp i denne sak, at man sørger for at man har en god arbeidsgang der. Mye taler for at en praktisk løsning kan være at regjeringen oppnevner utvalget, men det vil jeg gjerne se i sammenheng med det som skrives på siste side.

Tor Oftedal: Jeg vil bare kontrollere min egen hørsel. – Oppfattet jeg sakens ordfører korrekt dithen at det er ukjent for vår konstitusjon at stortingsrepresentanter velges som medlemmer av en lang rekke styre og råd, til dels av kontrollerende art, på et lavere plan både i den offentlige forvaltning og i forbindelse med statens forretningsdrift?

Paul Thyness: Ikke ukjent, men det er ikke det vanlige.

Tor Oftedal: Men brukte ikke sakens ordfører uttrykket at det er ukjent i vår konstitusjonelle praksis?

Paul Thyness: Jo, at Stortinget oppnevner kontrollorgan for den lavere del av forvaltningen, har jeg formodentlig sagt, er fremmed for vår konstitusjon.

Tor Oftedal: Da har jeg misforstått den eksisterende ordning.

Lars Korvald: Jeg synes at den omstridte setning på side 10 kunne gå ut. Vi har etter hvert fått en meget sterk sammenblanding i vårt parlamentariske system når det gjelder forholdet mellom Storting og Regjering. Rent prinsipielt vil jeg si at jeg ikke er noe særlig begeistret for denne utvikling, men at vi har den, er det ingen tvil om.

Når det gjelder selve saken, mener jeg at regjeringen bør oppnevne dette utvalget, og da kan regjeringen selvfølgelig oppnevne en eller flere stortingsrepresentanter, da som privatpersoner, slik de ellers oppnevnes i forskjellige utvalg, og ikke qua stortingsrepresentanter.

[128] **Kåre Willoch:** Jeg er meget betenkt når det gjelder å oppnevne privatpersoner som er stortingsrepresentanter. Poenget er dobbeltstillingen de i tilfelle kommer i. Når vedkommende opptrer i Stortinget, er det vanskelig for ham å abstrahere seg fra privatpersonen med samme navn. Disse berømte «dobbeltmenneskene» tror jeg vi skal ha færrest mulig av. Jeg vil nødig at innstillingen skal gi noen slags invitasjon til å bruke den fremgangsmåten.

Lars Korvald: Jeg er enig i det. Det var en prinsipiell betraktning fra min side. Men akkurat i dette tilfelle kan jeg være enig i det.

Formannen: Dette kommer an på behandlingsmåten. Hvis det er den utvidede som blir Stortingets organ, synes jeg det ville være merkelig å utelukke andre stortingsrepresentanter. Men jeg går ut fra at vi kan komme tilbake til dette ved sluttbehandlingen av innstillingen, og at vi nå kan gå over til det andre punktet på dagsordenen, som behandles i fellesmøte med landbrukskomiteen.

Statsråd Berrefjord forlot her møtet.

S a k n r . 2 .

Konvensjonen om reinbeite mellom Norge og Sverige.

Av landbrukskomiteens medlemmer var følgende til stede: Hermund Eian, Petter Furberg, Lars Holen, Torger Hovi, Guri Johannessen, Kristian Halse (for Johan Kleppe), Knut Myrstad, Karstein Seland, Asbjørn Sjøthun, Kolbjørn Stordrange og Karl Aasland.

Av Regjeringens medlemmer møtte: Utenriksminister Cappelen og statsråd Treholt, Landbruksdepartementet.

Følgende embetsmenn ble gitt adgang til møtet: Fra Utenriksdepartementet: ekspedisjonssjef Jens Evensen og byråsjefene Arne Arnesen og Robert W. Knudsen, samt fhv. ekspedisjonssjef i Landbruksdepartementet, Henry Nærstad (medlem av den norske delegasjon under forhandlingene om reinbeitekonvensjonen).

Formannen: Utenriksministeren vil først gi en kort orientering, og deretter vil ekspedisjonssjef Evensen kommentere saken nærmere.

[129] **Utenriksminister Cappelen:** I samråd med landbrukskomiteen har vi bedt om å få dette møtet for å gi en orientering om konvensjonen mellom Norge og Sverige om reinbeite, undertegnet i Oslo den 9. februar i år. Spørsmålet om ratifikasjon av denne avtalen vil bli forelagt Stortinget i nær fremtid. Jeg skal gi en ganske kort omtale av hovedpunktene i saken, og deretter vil formannen i den norske forhandlingsdelegasjon, ekspedisjonssjef Evensen, gå nærmere inn på saken.

Retten for norske og svenske samer til å la sine rein beite over riksgrensen ble første gang traktatfestet i den såkalte lappekodisill av 1751, som i prinsippet gjelder fremdeles. Kodisillen kom som et tillegg til den grensetraktat som samme år ble inngått mellom Norge og Sverige.

Russerne stengte grensen til Finland i 1852. De norske samer mistet dermed en vesentlig del av de vinterbeiter de hadde hatt i Lappland. Grensestengningen førte i realiteten til en betydelig skjevhet i fordelingen av beitene og dermed i de

gjensidige rettigheter. Imidlertid fortsatte lappekodisillen i sin opprinnelige form å gjelde.

Reinbeitespørsmålet var også et hovedpunkt under Karlstad-forhandlingene i 1905. Sverige forlangte den gang – og fikk – en egen konvensjon om dette spørsmålet. Karlstad-konvensjonen bestemte bl.a. at lappekodisillen skulle være uoppsigelig med mindre begge parter samtykket i oppsigelse.

Den tredje overenskomst på dette område kom i 1919, og det er denne konvensjon som nå gjelder, med mindre endringer foretatt i 1949.

Da 1919-konvensjonen i det store og hele har vist seg lite tilfredsstillende for Norge, tok man på norsk side i 1959 opp spørsmålet om å revidere avtalen. Forhandlingene den gang førte imidlertid ikke til noe resultat.

I 1963 ble man enige om å nedsette en blandet norsk-svensk kommisjon, ledet av en dansk ambassadør. Denne kommisjon fikk i oppdrag å utrede alle spørsmål av felles interesse vdr. den samiske reinskjøtsel.

Kommisjonen la fram sin utredning i 1967. Det var et meget langvarig og kostbart utredningsarbeid. Kommisjonens anbefalinger ble imidlertid meget gunstige for Norge, og dens utredning ble retningsgivende for de nye forhandlinger som ble innledet mellom Sverige og Norge i 1968.

Resultatet av disse forhandlinger var et utkast til konvensjon som forelå i juni. Det omfatter utkast til en ny reinbeitekonvensjon, utkast til en protokoll om oppføring og vedlikehold av sperregjerder for rein på visse strekninger, samt utkast til en noteveksling om avtalen.

De forhandlingsresultater som her foreligger, er blitt vurdert av Utenriksdepartementet og Landbruksdepartementet og det hersker i de to departementer enighet om at de resultater Norge har oppnådd gjennom den nye konvensjon og protokoll, [130] betyr en stor forbedring og vel også må sies å utgjøre det vi kunne vente å oppnå under forhandlingene. Jeg skal ganske kort nevne de fordeler vi vil vinne om den gjeldende konvensjon erstattes med den foreliggende avtale.

For det første: I samsvar med de någjeldende regler gjør svenske samer bruk av store sammenhengende beiteområder i Norge. På noen kart som henges opp her nå, vil man se at det foreliggende konvensjonsutkast innebærer at disse svenske beiterettigheter vil bli meget vesentlig redusert. Jeg går ut fra at ekspedisjonssjef Evensen senere vil kunne vise på kartene hvilke områder det dreier seg om, og angi størrelsesorden.

For det annet innebærer konvensjonsutkastet en forbedring når det gjelder norske samers vinterbeite i Sverige. Man hadde rettigheter etter 1919-konvensjonen, men de viste seg i praksis ikke å ha noe reelt innhold. Vi betrakter det som en betydelig forhandlingsgevinst at konvensjonsutkastet gir norske samer enerett til bruk av bestemte områder i Sverige til vinterbeite. Hvilke områder det gjelder, vil også fremgå av kartene.

For det tredje skal Karlstad-konvensjonen av 1905 om flyttsamers adgang til reinbeite m.v. oppheves. Dermed har Norge på en tilfredsstillende måte fått løst det

vanskelige punkt i de forhandlinger som er blitt ført med Sverige helt siden 1959. Vi anser den nye overenskomst for å ha et innhold – det kan nærmere redegjøres for – som juridisk skulle sikre norske og svenske samers næringsgrunnlag i en generasjon fremover. Det er viktig at denne spesielle gruppe – denne minoritetsgruppe, kan man kalle den – på begge sider av riksgrensen dermed får visse garantier for opprettholdelse av sin egenart og sin livsform.

Den någjeldende konvensjon, konvensjonen av 1919, ble sagt opp av Norge i 1961 og utløper den 30. april i år. Vi anser det som vesentlig at den nye konvensjon kan bli inngått med bindende virkning før dette tidspunkt. Det forutsetter at Stortinget gir samtykke til ratifikasjon av konvensjon m.v. senest medio april. Den nye avtale forutsetter – og nødvendiggjør også Stortingets medvirkning til – en del nye lover. Disse saker er for tiden under behandling i en særskilt kommisjon som vi har satt ned.

Situasjonen er dessverre blitt at tiden for den videre behandling av denne sak må sies å være nokså knapp. Vi regner med å kunne legge fram de nødvendige proposisjoner om ca. en måned. Vi vil på denne bakgrunn be Stortinget om, hvis det er mulig, å gi denne saken prioritet, slik at det lar seg gjøre å få brakt den konstitusjonelt og lovmessig i havn før utløpet av april.

Dette er hovedpunktene i saken. Vi ville sette stor pris på om ekspedisjonssjef Evensen nå kunne gi en første innføring i sakskomplekset. Mer har ikke jeg for min del å si foreløpig.

Formannen: Da takker vi utenriksministeren for hans redegjørelse, og jeg gir ordet til ekspedisjonssjef Evensen.

[131] **Ekspedisjonssjef Jens Evensen:** Rettighetene når det gjelder det reinbeite som i uminnelige tider har skjedd over landegrensene, ble slått fast i lappekodisillen av 1751, som fremdeles er gjeldende. Kodisillen bestemmer bl.a. i § 10 at samer som følger sine rein, skal ha lov til å gå over landegrensene i henhold til gammel sedvane.

Da Russland i 1852 sperret Finlands grense for norske samer, ble lappekodisillen av ubetinget større betydning og fordel for Sverige enn for Norge. Sperringen av grensen førte til at samene i Finnmark ble forhindret fra å nyttiggjøre seg vinterbeite over grensen som de tidligere hadde hatt adgang til. Det var bare samer i Troms og Nordland som fortsatt kunne ha adgang til vinterbeite over grensen.

I 1905 forlangte den svenske forhandlingsdelegasjon i Karlstad som et viktig forhandlingspunkt at Norge skulle gå med på at lappekodisillen av 1751 ble gjort uoppsigelig. Dette punkt går igjen i den någjeldende konvensjon om reinbeite, konvensjonen av 1919. Den slår nemlig i § 202 fast at ved bortfall av konvensjonen av 1919 våkner artikkel 1 i Karlstad-konvensjonen av 1905 til live igjen. Vi kan dermed si at vi i lappekodisillen faktisk har en evigvarende bestemmelse om reinbeiterettighetene.

Fra norsk side var man svært lite tilfreds med de rådende forhold. For det første mente man at de områder i Norge hvor svenskene hadde beitegang, var for store. Det hindret samer i Finnmark fra å overføre rein til Troms og Nordland for å få bedre beitevilkår. For det annet var man svært lite fornøyd med at de svenske beiterettigheter skulle påligge norsk territorium som et slags evigvarende servitutt. Dette førte til at man i juni 1961 sa opp 1919-konvensjonen. Man hadde da allerede tatt opp diplomatiske forhandlinger for å få en ny reinbeitekonvensjon fordi bestemmelsene i lappekodisillen av 1751 var blitt så gamle og vanskelige å håndheve at det var nærliggende fare for at de ville skape tvister og uenighet mellom de to land. Forhandlingene ble innledet i 1959. Delegasjonene kom i 1961 fram til et slags forhandlingsresultat. Det var etter norsk oppfatning ikke tilfredsstillende for Norge og ble ikke godtatt av de norske myndigheter. Den 1. januar 1963 skulle dermed konvensjonen av 1919 opphøre.

Høsten 1962 innledet man igjen forhandlinger for å forsøke å komme fram til en moderne reinbeitekonvensjon. Også de forhandlingene strandet, først og fremst på grunn av at svenskene ikke ville gå med på å oppheve bestemmelsen i Karlstad-konvensjonen av 1905 om lappekodisillens uoppsigeligheit. For øvrig var man på norsk side den gang stemt for å komme med ganske vesentlige innrømmelser når det gjaldt areal, men svenskene fant altså ikke å kunne gå med på våre krav, og dette førte til brudd i forhandlingene.

I begynnelsen av 1963 kom de to lands utenriksministre – Halvard Lange og Torstein Nilsson – sammen for å forsøke å få løst konflikten. Man ble enig om å nedsette en blandet norsk-svensk kommisjon som skulle forsøke å utrede i hvert fall det faktiske materiale. Denne blandede kommisjon, som ble nedsatt i 1964, kom med forslag til løsning vedrørende reinbeiteområdene. [132] Det var forutsetningen at kommisjonens utredning skulle være av veiledende karakter. Utredningen ga et meget gunstig resultat for Norge, og forhandlingene ble fra norsk side ført på basis av den. Det holdt vi fast ved gjennom hele forhandlingsrunden, som varte i fire år.

Den 9. juni 1971 paraferte de to forhandlingsdelegasjoner et utkast til en ny reinbeitekonvensjon. I tillegg til konvensjonen hadde man utarbeidet utkast til en protokoll om oppføring og vedlikehold av sperregjerder, en noteveksling og en fellesrapport.

Når det gjelder konvensjonsutkastets innhold, er den første hovedvinningen at man i meget betydelig grad har fått redusert de svenske reinbeiteområdene i Norge. Beiteområdene i Nordland er redusert fra 5 260 km² til 1 770 km², eller med 67 pst., og det som er igjen, er rene grensebeiter vesentlig i høyereliggende strøk. Områdene i Troms er redusert fra 8 500 km² til 2 100 km², eller med 70 pst. Prinsippet ifølge 1919-konvensjonen var at de svenske flyttsamer skulle få lov å trekke helt ned til våre fjorder. Dette var en betydelig belastning for jordbruket og for befolkningen, som jo i det vesentlige befinner seg i kystområdene.

En annen vinning er at beitetiden i de svenske sommerbeiteområdene i Norge er redusert. For områdene i Nordland er beitetiden nedsatt fra 5 måneder til 2

måneder, slik at beite skal finne sted fra 1. juli til 30. august. For områdene i Troms skal beitetiden være fra 1. mai til 15. september, mens den tidligere var fra 1. mai og ut september.

En tredje vesentlig vinning for Norge er at vi gjennom den nye konvensjon får reservert områder i Sverige til vinterbeite for norske samer. Det har aldri vært tilfelle tidligere, og forholdet var at på grunn av frykt for at den norske reinen skulle bli sammenblandet med den svenske, og også fordi man ble henvist til forskjellige områder hvert år, var det norske vinterbeitet i Sverige så godt som avskaffet. Områder i Sverige vil altså bli reservert som vinterbeiteområder for norske samer. Når det derimot gjelder beiteområdene på norsk side, er forholdet at de norske samer har adgang til vinterbeite på de områder hvor svenskene har adgang til sommerbeite.

(Ekspedisjonssjefen viste på kartene de svenske sommerbeiteområder i Norge ifølge konvensjonsutkastet og slik de var etter konvensjonen av 1919, samt de områder i Sverige som ifølge konvensjonsutkastet vil bli reservert som vinterbeiteområder for norske samer.)

Formannen: Er det da visse områder som er felles for norske og svenske rein? Det ble sagt at intet område var fritt i Troms.

Ekspedisjonssjef Evensen: De områder som vi nå har fått frigjort, er helt overlatt til norske beiter både sommer og vinter. Svenskene har overhodet ikke adgang til å befinne seg her. De reduserte områdene svenskene har fått til sommerbeite, kan nordmennene bruke om vinteren som vinterbeite, så det er for så vidt felles område.

[133] Jeg kan i tillegg til dette nevne en annen meget betydelig vinning, nemlig at sanksjoner mot ulovlig beiting er blitt meget vesentlig skjerpet. Tidligere sanksjoner har gått ut på såkalte beiteavgifter for ulovlig beiting. Beiteavgiften etter 1919-konvensjonen var etter hvert blitt helt minimal. Det lønte seg nesten å beite ulovlig. Det de svenske samer måtte betale for ulovlig beite, var 20 øre pr. rein for den første dagen, og 10 øre pr. rein for de etterfølgende dager. I og med svinnet i kroneverdien kunne ikke det bli noe særlig betydelig beløp. Etter den nye bestemmelse har vi – under atskillig kamp – fått meget strenge regler. For det første har vi en engangsbeiteavgift som er på kr. 1.40 pr. rein, og i tillegg til det har vi en daglig beiteavgift på 55 øre pr. rein. Det kan bli meget betydelige beløp. Det vil være en effektiv reaksjon hvis vi bare passer på å håndheve reglene.

Den vesentligste vinning ved den konvensjonen er kanskje at vi har oppnådd at hele Karlstad-konvensjonen av 1905, reinbeiteordningen av 1905, er opphevet i og med en bestemmelse i artikkel 74 i den nye reinbeitekonvensjonen, slik at man i dag kan konstatere at man ikke har noen evigvarende forpliktelse som et servitutt på norsk område når den nye reinbeitekonvensjonen utløper. På den annen side tror jeg ikke vi skal regne med at reinbeite uten videre opphører. Etter det nye forslag skal den nye konvensjonen gjelde 30 år. Det er den samme gyldighetstid som for den nåværende konvensjon. Men vi har samtidig forpliktet oss moralsk til å forhandle

med Sverige hvis det ved utløpet av den 30-års perioden skulle vise seg at enten svenske eller norske samer fortsatt hadde behov for beite. Da må man eventuelt appellere til de norske og svenske myndigheter om å få nye forhandlinger. Det er ikke bindende tilsagn om at reinbeite skal fortsette.

Formannen: Takk for redegjørelsen. Er det spørsmål eller kommentarer?

Erling Petersen: Dette må ha vært en ønskesak for juristene. De har vel ikke hatt noen bedre siden Hannevig-sakens dager. Og det er tydeligvis gjort et meget grundig og minutiøst arbeid. Jeg forstår at vi har nådd en stor nasjonal seier på dette området. Vi har oppnådd det ene og det andre. Det er utmerket. Men jeg kunne tenke meg et annet utgangspunkt. Hvis man sier at dette gjelder flyttsamer, det er en minoritet med ganske egen levestil, hvis man sier at flyttsamer er flyttsamer enten de er svenske eller norske, og hvis man begynner å se på deres interesser som minoritet, som flyttsamer, så blir spørsmålet et annet, for det Norge oppnår redusert, går ut over noen. Jeg er ikke fagmann på området, og har ikke vært med på dette på annen måte enn å ha sett beløpene i budsjettet. Det må gå ut over de svenske flyttsamer. De er også en minoritet. Spørsmålet er: Skal vi legge vekt på nasjonalitet, eller skal vi legge vekt på at dette er en minoritet med en livsstil som vi prøver å bidra til å holde gående. Jeg mener da at gleden over landervervelsen ikke er så stor. Men nå har man holdt på med dette i alle disse år. Og det er klart at når man kommer fram til dette vel oppbygde og høyst minutiøse resultat, er det en annen sak. Men jeg synes det burde nevnes at man kunne ha sett annerledes på hele saken.

[134] **Statsråd Treholt:** Landbruksdepartementet har forelagt konvensjonsutkastet for Norsk Sameråd og for Norges Reindriftsamers Landsforening. Jeg skal få lov til å referere det vedtak som Norsk Sameråd har gjort. Det lyder som følger:

«Samerådet synes at fristen for uttalelsen var meget knapp, men rådet har merket at den norske delegasjon har hatt som rådgivende statskonsulent Loyd Villmo, lappfogden i Nordland Anders Bendigtsen, lappfogden i Finnmark Ole K. Sara, lappfogden i Troms Hans Prestbakkmo og formannen i Norges Reindriftsamers Landsforening veterinær Paul Fjellheim. Det faglige innsikt fra norsk side har således vært godt representert. Norsk sameråd har for sitt vedkommende ikke noe å bemerke til konvensjonsutkastet.»

Samerådet er Landbruksdepartementets konsultative organ i samespørsmål. At fristen har vært kort er rett. Den måtte av gode grunner bli det. Det var begrenset tid fra innstillingen ble avgitt og til en måtte ta standpunkt til dette. Norske Reindriftsamers Landsforening bemerker også at fristen har vært kort. De har kommet med noen få merknader, og sier at de betrakter dem som foreløpige og forbeholder seg rett til å komme med eventuelle tilleggsmærknader på et senere

tidspunkt. Landbruksdepartementet har for sitt vedkommende anbefalt konvensjonsutkastet.

Landbruksdepartementet har også uttalt sin erkjentlighet overfor den dyktighet som er lagt for dagen i et langvarig og meget besværlig arbeid.

Asbjørn Sjøthun: Det var en liten bemerkning til hr. Erling Petersens innlegg. Han sa at svenske samer også var en minoritet, og at deres rettigheter er blitt innskrenket. Jeg tror det er riktig å slå fast at selv om beiteområdene i Troms er blitt redusert med 70 pst., er den praktiske bruken av dem slik at svenske samer beholder de gjenværende 30 pst. Jeg kan nevne Signadal og Rostadalen f.eks. – i det hele tatt det indre Troms. Svenske samer har antakelig ikke benyttet det øvrige området på en årrekke, slik at i praksis vil de svenske samers beiterettigheter ikke bli innskrenket. Jeg tror det er riktig å slå fast det, slik at vi har det klart at denne minoritet i Sverige ikke blir avspist med mindre beiteområder enn de i vanlig praksis bruker.

Ekspedisjonssjef Evensen: Jeg vil bare i denne forbindelse nevne at det i den blandede kommisjon først og fremst var et flertall av beiteeksperter fra begge land, og for så vidt av samer, som er fagfolk. De kom med en innstilling om å redusere områdene på basis av hva de mente de svenske samer i fremtiden trenger i Nordland og Troms.

For øvrig har jeg intet å bemerke i tillegg til det som har vært nevnt av stortingsrepresentantene her om forholdene i Troms.

[135] **Erling Petersen:** Jeg tror ikke man har fått helt klart at hensikten med mitt innlegg i realiteten ikke gjaldt hvor meget område man har fått, men selve det prinsippet som man har gått ut fra. Her er det altså en distinkt forskjell på norske og svenske samer. Det er dragkampen mellom disse det gjelder. Jeg mener at om man hadde sett på samene som en helhet, ville man spart seg mye av denne bitre strid.

Formannen: Flere har ikke bedt om ordet. Jeg vet ikke hvorledes denne sak vil bli sendt til Stortinget. Det vil i hvert fall komme til å berøre begge de komiteer som her særlig er representert, nemlig landbrukskomiteen og utenrikskomiteen. Den kommer vel til å bli behandlet enten av utenrikskomiteen med forsterkning, eller av landbrukskomiteen med forsterkning.

Vi skal i hvert fall gjøre vårt beste for at saken blir behandlet så godt som mulig enten det blir i den ene eller annen av de to komiteer, og vi skal sørge for at det ikke skal stå på tempo i saksbehandlingen.

Statsråd Cappelen: Saken vil vel bli fremmet av Utenriksdepartementet, men rent saklig hører den vel under Landbruksdepartementet, så landbruksministeren og jeg kommer til å arbeide sammen med denne saken.

Møtet hevet kl. 11.15.

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite

Møte onsdag den 16. februar 1972 kl. 9.30

og fellesmøte med landbrukskomiteen